

УДК 378:316.7

© Фоменко Т. М., 2014

<http://orcid.org/0000-0002-3048-7097>

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Т. М. Фоменко

Сумський національний аграрний університет (Суми, Україна)

E-mail: taniafomenko75@gmail.com

У статті розглянуто сутність поняття соціокультурної компетентності; з'ясовано її структуру; схарактеризовано найважливіші компоненти.

Проаналізовано визначення зарубіжними та вітчизняними науковцями терміну «соціокультурна компетентність» у теорії освіти. Також виділено головні елементи іншомовної культури.

На основі проаналізованих наукових праць представлено визначення поняття соціокультурної компетентності. Соціокультурна компетентність трактується як якісна характеристика особистості, що базується на сукупності набутих знань соціальних та культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій; як здатність та готовність до міжкультурного спілкування з носіями інших мов та культур, до участі в діалозі культур; як важливий фактор розвитку особистості, соціалізації її в сучасному суспільстві, самореалізації та культурного самовизначення.

Соціокультурна компетентність забезпечує можливість орієнтуватися в соціокультурних особливостях автентичного мовного середовища, прогнозувати можливі соціокультурні перешкоди в умовах міжкультурного спілкування і способи їх усунення, адаптуватися до іншомовного середовища.

У структурі соціокультурної компетентності виокремлено такі компоненти, як когнітивний, мотиваційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий.

Ключові слова: компетентність, соціокультурна компетентність, іншомовна культура, діалог культур, міжкультурне спілкування.

Т. Н. Фоменко. Определение понятия «социокультурная компетентность» в современной парадигме высшего образования

В статье рассмотрена сущность понятия социокультурной компетентности; определена ее структура и охарактеризованы важнейшие компоненты.

Засоби навчальної та науково-дослідної роботи

Проанализированы определения зарубежных и отечественных ученых термина «социокультурная компетентность» в теории образования. Также выделены основные элементы иноязычной культуры.

На основе проанализированных научных работ представлено определение понятия социокультурной компетентности. Социокультурная компетентность трактуется как качественная характеристика личности, которая основывается на совокупности полученных знаний социальных и культурных сфер жизни, ценностных ориентаций; как способность и готовность к межкультурному общению с представителями других языков и культур, к участию в диалоге культур; как важный фактор развития личности, социализации ее в современном обществе, самореализации и культурного самоопределения.

Социокультурная компетентность обеспечивает возможность ориентироваться в социокультурных особенностях аутентичной языковой среды, прогнозировать возможные социокультурные препятствия в условиях межкультурного общения и способы их устранения, адаптироваться к иноязычной среде.

В структуре социокультурной компетентности выделены такие компоненты как когнитивный, мотивационно-ценностный и деятельностно-поведенческий.

Ключевые слова: компетентность, социокультурная компетентность, иноязычная культура, диалог культур, межкультурное общение.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток міжнародного співробітництва України в економічній, освітній та культурній сферах на початку ХХІ століття, приєднання до Болонської конвенції в процесі загальноєвропейської інтеграції зумовлює становлення якісно нової парадигми освіти. Модернізація освіти відбувається у зв'язку з об'єктивною потребою суспільства у фахівцях зі знанням іноземних мов, щоб ефективно функціонувати у полікультурному просторі, використовуючи мову як засіб комунікації з представниками різних культур та народів.

Оволодіння іноземною мовою передбачає не лише навчання іншомовної комунікації, але й формування особистості, готової до міжкультурного спілкування, до успішної участі в діалозі культур, який не можливий без соціокультурних знань. У зв'язку з цим актуалізується проблема формування соціокультурної компетентності як одного з показників готовності особистості до міжкультурного спілкування.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Підґрунтя формування соціокультурної компетентності досліджували П. Сулейманова [6], М. Байрам, Ж. Зарат [8], Ян ван Ек [10] та ін.

Питаннями теорії міжкультурної комунікації, діалогу культур займалися Н. Алмазова [1], О. Садохін [4] та ін. Вивчення мов у зв'язку з вивченням культур розглядали В. Сафонова [5], Р. Мільруд [3], С. Савіньон [9] та ін.

Умови формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців розглядаються в роботах таких вчених як С. Шехавцова [7], О. Жежера [2] та ін. Проте до цього часу залишається певна невизначеність щодо визначення сутності поняття.

Мета статті — проаналізувати визначення поняття «соціокультурна компетентність».

Відповідно до мети визначено завдання дослідження:

- порівняти визначення поняття «соціокультурна компетентність» у працях зарубіжних та вітчизняних вчених;
- розкрити зміст соціокультурної компетентності;
- виокремити компоненти соціокультурної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що зарубіжні та вітчизняні науковці, досліджуючи поняття «соціокультурна компетентність», особливу увагу приділяють співвивченню мов, культур та цивілізацій, взаємозв'язку мови та суспільства (соціуму), мови та культури. Існує декілька тлумачень цього явища, способів інтерпретації його сутності та структури. Але наразі немає єдиного визначення соціокультурної компетентності. Більшість дослідників визначають соціокультурне спрямування навчання з позиції соціокультурної компетенції, а не компетентності; деякі вживають ці поняття в одному значенні. У нашому дослідженні ми розглядаємо соціокультурну компетентність.

Результатом навчання іноземної мови є формування комунікативної компетенції, до змісту якої належать такі складові: мовна, мовленнєва, соціокультурна. Як зазначає Р. Мільруд, діяльним компонентом комунікативної компетенції є соціокультурна компетенція.

Дослідник Ян ван Ек трактує соціокультурну компетентність як «здатність до адекватної взаємодії у ситуаціях повсякденного життя, підтримки соціальних контактів». [10, с. 95] Інші дослідники, М. Байрам та Ж. Зарат [8], вважають, що соціокультурна компетентність включає здатність до взаємодії з іншими, пізнання їх способу життя. С. Савіньон [9, с. 9] та П. Сисоєв соціокультурну компетентність розглядають як рівень знань соціокультурного контексту використання іноземної мови; характеристику досвіду спілкування та використання мови в різноманітних соціокультурних ситуаціях.

Науковці виокремлюють два взаємопов'язаних компонента соціокультурної компетентності — соціальний та культурний.

Вищезазначені визначення стосуються соціального компоненту соціокультурної компетентності, який, зазначає С. Шехавцова, «базується на знаннях конкретних соціальних умов спілкування» [7, с. 10]. Оволодіння цими знаннями забезпечує успішне спілкування з представниками інших країн,

дозволяє почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі.

Соціокультурна компетентність є важливим фактором соціалізації особистості в суспільстві. У соціальній педагогіці термін «соціалізація» визначається як формування соціальної ролі особистості в умовах набуття досвіду соціальної взаємодії та засвоєння соціальних цінностей.

Соціокультурну компетентність також пов'язують із розвитком особистості, усвідомленням себе в суспільстві, самореалізацією, визначенням своїх ціннісних переваг, виходячи з яких є можливість конструювати свою поведінку й стосунки з партнерами по взаємодії.

На думку О. Жежери, соціокультурна компетентність як важлива характеристика особистості «визначає ціннісні орієнтації індивіда, сприяє їх формуванню, є сферою їх практичної реалізації» [2]. Ми поділяємо позицію дослідниці в тому, що успіх розвитку компетентності залежить від мотивованої, цілеспрямованої, скоординованої діяльності.

З точки зору загальнофілософських підходів, російський культуролог А. Флієр визначає важливість таких складових соціокультурної компетентності як психологічна мобільність та комунікабельність особистості, її соціальна адаптивність. До складу соціокультурної компетентності дослідник включає також культурний компонент, який передбачає систему уявлень про національні традиції, звичаї та реалії країни, мова якої вивчається.

К. Крамш розглядає соціокультурну компетентність як когнітивний аспект у вивченні іноземної мови, який містить такі складові як соціально-контекстуальний, культурний, стилістичний, невербальний компоненти; враховуються також фонові культурні знання. Але дослідниця надає перевагу застосуванню лінгвістичних знань у діалозі культур.

Найбільш розгорнуту структуру соціокультурної компетентності, на наш погляд, представила В. Сулейманова. Дослідниця виокремлює такі компоненти:

– когнітивний (знання з культури, історії, релігії; знання традицій, норм та правил спілкування, взаємодії, етикет; засоби застосування цих знань на основі актуалізації);

– мотиваційно-ціннісний (мотиви, які спонукають людину до організації діяльності; мотивація до взаємодії; толерантність; переконання та принципи, якими особистість оперує в процесі спілкування та в поведінці; емоційне ставлення до етнічних груп). Дослідниця підкреслює, що мотив повинен бути усвідомленим та реально дієвим, не залишатися на рівні знань.

– діяльнісно-поведінковий (соціокультурні вміння: регуляція вольової сфери; конкретні мовленнєві дії; досвід спілкування в полікультурному суспільстві). Сформований діяльнісно-поведінковий компонент передбачає

здатність до діалогу культур, прояв адекватної поведінки в ситуаціях міжкультурного спілкування [6].

Ми вважаємо за доцільне додати такі ознаки:

– до складу когнітивного компоненту — знання та вміння користуватися невербальними засобами комунікації (міміка, жести мають значення у процесі спілкування, адже незнання цих ознак може призвести до непорозуміння, конфліктів);

– до складу мотиваційно-ціннісного компоненту — здатність до саморозвитку, культурне самовизначення (прояв самостійності в пошуку інформації про культуру інших країн; готовність особистості до прояву власної ідентичності).

Отже, зробивши аналіз вищевикладених тлумачень зарубіжних та вітчизняних науковців поняття «соціокультурна компетентність», ми визначили своє трактування: соціокультурна компетентність — це якісна характеристика особистості, що базується на сукупності набутих знань соціальних та культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій; здатність та готовність до міжкультурного спілкування з носіями інших мов та культур.

Ідею інтеграції мови та культури підтримує багато дослідників. С. Тер-Мінасова визначає іншомовну культуру як невід’ємний компонент змісту навчання. Р. Мільруд зазначає, що «оволодіння іншомовною культурою передбачає не тільки засвоєння культурологічних знань (фактів культури), але й формування здатності та готовності до розуміння ментальності носіїв іноземної мови, а також національних особливостей» [3, с. 17].

Серед компонентів іншомовної культури дослідники Є. Верещагін та С. Тер-Мінасова) виділяють такі елементи:

– традиції, звичаї, обряди;
– традиційно-побутову культуру;
– повсякденну поведінку (звички представників певної культури, зведені в ранг норм поведінки);

– «національні картини світу», які відображають специфіку сприйняття оточуючого світу, національні особливості мислення представників тієї чи іншої культури;

– художню культуру, яка відображає культурні традиції того чи іншого етносу.

Сучасна концепція іншомовної освіти базується на інтегрованому навчанні мови та культури країни, мова якої вивчається, на діалозі рідної та іноземної культур. Н. Алмазова вважає, що формування соціокультурної компетентності передбачає «інтеграцію особистості в систему світової та національної культур». Для адаптації до нового культурного контексту, на

думку дослідниці, необхідні знання культурних особливостей носіїв мови, їх звичаїв, традицій, норм поведінки та етикету; вміння розуміти та адекватно використовувати ці соціокультурні маркери в процесі спілкування, залишаючись носієм рідної мови [1].

Концепцію розвитку індивідуальності в діалозі культур підтримують Ю. Пасов, Н. Гальскова, стверджуючи, що процес входження у світ іншомовної культури сприяє розвитку особистості як суб'єкта рідної культури. Оволодіння іншомовною культурою, на їх погляд, — це осягнення системи ціннісних норм представників іншої культури, прийняття чужих цінностей, повага до цих цінностей, прояв емпатії (взаєморозуміння) та толерантності (терпимість до чужого способу життя, поведінки, традицій, вірувань).

Дослідники С. Шехавцова [7] й О. Садохін [4] також вважають більш дієвим дослідження культури крізь діалог культур та адекватне розуміння іншої культури з позицій рідної культури. На їхню думку, відсутність компетентних знань рідної та іншомовної культур є джерелом конфліктів, непорозуміння.

Г. Нойнер і В. Сафонова [5] стверджують, що оволодіння іншомовною культурою в процесі вивчення іноземної культури відбувається під впливом загального соціокультурного фону рідного середовища; студенти спираються на вже накопичені знання з географії, історії, сформовані певні уявлення про культуру, що вивчається. У процесі взаємопроникнення культур студенти застосовують пізнавальні способи рідної культури та використовують набутий досвід для усвідомлення іншомовної культури, починають орієнтуватися під час міжкультурного спілкування та діяти відповідно до загальноприйнятих норм даної культури.

Отже, метою освіти є розвиток особистості як суб'єкта культури, орієнтація її на соціальні цінності, які засвоюються через культуру, розвиток полікультурної мовної особистості, здатної успішно здійснювати соціальну взаємодію з носіями іншої культури.

Висновки. Зробивши аналіз визначень поняття «соціокультурна компетентність» зарубіжних і вітчизняних вчених та порівнявши структуру її компонентів, ми дійшли висновку, що соціокультурну компетентність доцільно розглядати як якісну характеристику особистості, що базується на сукупності набутих знань соціальних та культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій; як здатність та готовність до міжкультурного спілкування з носіями інших мов та культур; як важливий фактор розвитку особистості, соціалізації її в сучасному суспільстві, самореалізації та культурного самовизначення.

Соціокультурна компетентність забезпечує можливість орієнтуватися в соціокультурних особливостях автентичного мовного середовища, прогнозувати можливі соціокультурні перешкоди в умовах міжкультурного

спілкування і способи їх усунення, адаптуватися до іншомовного середовища, слідуючи канонам ввічливості в середовищі іншої культури, проявляючи повагу до традицій, ритуалів і стилю життя представників іншого культурного співтовариства.

Проведене дослідження не вичерпує зазначену проблему. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні способів формування іншомовної соціокультурної компетентності у студентів різних спеціальностей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алмазова Н. И. Формирование межкультурной компетентности при обучении иностранному языку в экономическом вузе [Электронный ресурс] / Н. И. Алмазова. — Режим доступа : elibrary.unecon.ru/materials_files/izv/IzvSPbUEF2003_3_C132_143_s.pdf
2. Жежера Е. А. Социокультурная компетентность будущего специалиста: от сущности к технологии формирования [Электронный ресурс] / Е. А. Жежера. — Режим доступа : www.sworld.com.ua/konfer30/894.pdf
3. Мильруд Р. П. Порог ментальности российских и английских студентов при соприкосновении культур / Р. П. Мильруд // Иностранные языки в школе. — 1997. — №4. — С. 17–22.
4. Садохин А. П. Межкультурная компетентность: понятие, структура, пути формирования / А. П. Садохин // Журнал социологии и социальной антропологии. — 2007. — №1. — С. 125–139.
5. Сафонова В. В. Культуроведение в системе современного языкового образования / В. В. Сафонова // Иностранные языки в школе. — 2001. — №3. — С. 17–23.
6. Сулейманова П. В. Национально-культурные центры как средство формирования социокультурной компетентности студентов [Электронный ресурс] / П. В. Сулейманова. — Режим доступа : www.science-education.ru/113-11137
7. Шехавцова С. О. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у позанавчальній діяльності університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. О. Шехавцова. — Луганськ, 2009. — 20 с.
8. Byram M., Zarate G., *The Sociocultural and Intercultural Dimension of Language Learning and Teaching* (Strasbourg: Council of Europe Press, 1997).
9. Savignon S. J. *Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice, Interpreting Communicative Language Teaching* (Yale University Press, 2002).
10. Van Ek J. A., Trim J. L. M., *Vantage* (Cambridge University Press, 2001).

ABSTRACT

**DEFINING A CONCEPT «SOCIOCULTURAL COMPETENCE»
IN THE MODERN PARADIGM OF HIGHER EDUCATION**

T. M. Fomenko

Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)

E-mail: taniafomenko75@gmail.com

The research deals with the nature of sociocultural competence. The article considers the nature of sociocultural competence as a part of communicative competence; elucidates its structure and points out the major components.

The material presented suggests different definitions of a concept “sociocultural competence”. Determination of foreign and home scientists of the term is analysed in the theory of education. The main elements of target culture are also brought into light.

Based on the analysis of scientific papers of Ukrainian and foreign researchers the definition “sociocultural competence” is submitted. As the result sociocultural competence is defined as an individual’s integral quality that is based on the knowledge of social and cultural spheres of life, value orientations; as the ability and willingness to intercultural communication with the representatives of other languages and cultures; as an important factor of personal development, his/her socialization in a modern society, self-realization and cultural self-determination.

Sociocultural competence is one of the indexes of learner’s readiness for intercultural communication, dialogue of cultures; it provides for penetration in a foreign culture.

Sociocultural competence provides possibility to be aware of sociocultural signs of authentic language environment, to forecast possible sociocultural obstacles during intercultural communication and methods of their removal; to adapt oneself to target environment.

Within the sociocultural competence structure the following components such as cognitive, motivational-value and behavioral activity are distinguished.

Keywords: competence, sociocultural competence, target culture, dialogue of cultures, intercultural communication.